

THE UNITY IN DIVERSITY WITHIN THE NEW LATIN WORLD**Delia Maria Siliște, Assist. Prof., PhD, "Lucian Blaga" University of Sibiu**

Abstract: This work presents the situation of European New Latin world which, being powered by the medieval Latin language, creates a conjunction of Romance idioms.

In spite of the territorial partition of Western and Eastern Romance languages, there has not been noticed any lack of cohesion within this cultural diversity.

The presence of a unique Latin language as a means of communication on the whole Romanized territory provides inter-Romance communication unlike languages of other origins.

Regarding vocabulary, there is a unity within diversity, so that the inter-comprehension within multilingual Latin world receives a Romance coherence.

EU has the official responsibility to respect the linguistic and cultural diversity of the citizens as well as the usage of regional and minority languages. Although English has become the most spoken language in Europe, this fact will not limit the diversity of languages, and the Europeans, thanks to the inter-comprehensibility, create a direct multilingual exchange which represents the sign of an objective action in favour of the cultural and linguistic diversity.

Keywords: Romance unity, Inter-comprehensibility, Inter-Romance communication, Linguistic diversity, Multiculturalism.

„O Europă a poligloților nu înseamnă o Europă a celor care vorbesc curent mai multe limbi, ci, în cel mai bun caz, o Europă a celor care se pot întâlni vorbind fiecare propria sa limbă și înțelegând-o pe a celuilalt, pe care nu ar putea-o vorbi fluent, dar înțelegând-o, chiar cu dificultate, ar reuși totuși să-i înțeleagă „geniul”, universul cultural pe care îl exprimă fiecare vorbind limba strămoșilor și a tradițiilor lui.” (Umberto Eco, traducere din *La ricerca delle lingua perfetta*, Ed. Laterza Fare l'Europa, 1993.)

Intercomprehensiunea este o tehnică de comunicare prin care un grup de persoane care nu vorbesc aceeași limbă pot să se înțeleagă fără să recurgă la o a treia limbă unică sau la un traducător. Strategia constă în a se exprima în limba sa pentru a se adresa interlocutorilor, fără a putea răspunde în limbile celorlalți, iar aceștia din urmă vor face efortul de a înțelege limbile în funcție de competența lor receptivă sau productivă. Într-un astfel de grup, capacitatea de înțelegere este suficientă. De fapt, acesta este principiul însuși al intercomprehensiunii, o virtute care îți sporește dorința de a descoperi limbile și de a aprofunda învățarea lor.

Într-un grup de limbi înrudite, cum ar fi limbile romanice, locutorul se exprimă în limba pe care o cunoaște mai bine și încearcă să înțeleagă limbile folosite de ceilalți, însă capacitatea de a activa achizițiile lingvistice de tot felul stocate în memoria individuală devine o condiție importantă a randamentului de comunicare într-un grup multilingv¹.

Populațiile cucerite de romani vor deveni purtătoarele de drept ale limbii latine până azi. Diglosia din interiorul lumii latine a făcut loc plurilingvismului lumii romanice, în care latina se regăsește până astăzi, dându-le o coerență „romanică”.

¹ Vezi Doina Spiță, *Contexte et intercompréhension* în GALAPRO sau *Despre intercomprehensiune în limbi romanice*, Ed. Universității Al. I. Cuza, Iași, 2010, pag. 151 – 167

Migrațiile au separat diferite părți ale României, izolând partea de răsărit de restul acesteia. Când vorbim de nașterea limbilor neolatine, procesul trebuie văzut ca o continuitate în discontinuitate, romanitatea prelungind de fapt latina, cum au arătat majoritatea romaniștilor.

Latina literară va alimenta limbile romanice după constituirea lor, căci odată cu apariția latinei medievale, aceasta unește idiomurile romanice proaspăt individualizate în efortul lor de a se constitui ca limbi de cultură. Latina biruiește secolele prin opera erudiților, iar romanitatea câștigă prin coeziune, chiar dacă se produce expansiunea unor limbi romanice în afara Europei (ca spaniola, portugheza și franceza) constituindu-se o a treia zonă a României. „Dacă în cazul României europene propriu-zise am vorbit de **geneza romanității**, putem vorbi în cazul României extraeuropene de o **romanitate fără geneză**”². Dacă lingviștii vorbesc despre o unitate lingvistică a romanității occidentale, care se opune uneia orientale, respectiv românei, idiomul carpato-dunărean se distinge prin aceleași etape de evoluție:

- interferența limbii de substrat cu latina,
- asimilarea lingvistică ce duce la dispariția limbii autohtone, realizându-se un nou sistem lingvistic – cel românesc
- influențarea românei după sec. al VII-lea, mai ales în lexic, de către limbile non-romanice care o înconjurau (unitatea lingvistică balcanică), dar mai ales etapa care începe cu sfârșitul sec. al XVIII-lea de întărire a caracterului ei romanic, pe cale cultă, prin împrumuturi din latina savantă sau din limbile neolatine apusene (franceza cu preponderență și italiana), proces numit „reromanizare” de S. Pușcariu și ”occidentalizare romanică” de Al. Niculescu.

Această fragmentare lingvistică a României nu a adâncit o eventuală lipsă de coeziune în romanitatea europeană, mai ales în cazul limbilor de *cultură standard*, ceea ce nu se poate afirma despre limbile romanice cu statut de limbi *colocviale substandard* (sarda, retoromana și –evident– dalmata dispărută).

Șansa românei a fost apropierea de limba franceză, cea cu un destin excepțional în istorie, destin de limbă universală care a dezvoltat cea dintâi conștiința romanității ei.

Așa cum vorbim despre un lexic internațional, există și un *lexic interromanice* utilizat de vorbitorii din regiunile lumii în care se folosesc idiomurile romanice în comunicare.

„Ca element interromanice, ansamblul de trăsături comune întrunite de un cuvânt constituie *invariante* din planul conținutului, aceasta fiind reprezentată, prin semnificația cuvântului de (aproximativ) aceeași corespondență în toate limbile în care este folosit elementul respectiv.”³ De exemplu: românescul *floare* provenit din lat. *florem* are variantele: fr. *fleur*, sp., ptg., cat. *flor*, it. *fiore*, cu vocala labială [o] exceptând franceza; tipul sonor **om** are următoarele forme: rom. *om*, it. *uomo*, franceză *homme*, spaniolă *hombre*, portugheză *homen* și catalană *home*.

Fenomenele de unitate romanice au ca sursă nu numai moștenirea directă din latină, dar și pătrunderea pe cale cultă a împrumuturilor latinești la nivelul limbilor literare romanice. De asemenea, există și numeroase împrumuturi între limbile romanice care au ca efect comunicarea *interromanice*. „S-a stabilit că există 39 de cuvinte pan-romanice absolute,

² Ileana Oancea, Luminița Panait, *Schiță de istorie a romanității*, Ed. Excelsior Art, Timișoara, 2002

³ Ioan Oprea, *Comunicare culturală și comunicare lingvistică în spațiul european*, Ed. Institutul European, Iași, 2008 pag. 250

cuvinte cu frecvență mare existente în toate limbile romanice, 147 de cuvinte care se găsesc în cel puțin nouă limbi romanice, la care se adaugă 260 care se folosesc în cel puțin cinci limbi. Numărul împrumuturilor pan-romanice luate din latina savantă (direct sau indirect) este și el foarte mare, reprezentând fondul de bază al modernității limbilor literare neolatine.”⁴

Pătrunderea unui mare număr de cuvinte culte latinești în limbile romanice a avut consecințe mai extinse, unele chiar de ordin gramatical. Astfel antonimul cu prefixul productiv *in* – a fost introdus în limbile neolatine din latina literară, apărând perechi de tipul fr. *possible* – *impossible*, it. *sopportabile* – *insopportabile*, sp. *feliz* – *infeliz*, pg. *provábel* – *improvábel*, rom. *eficace* – *ineficace* etc.

Existența unei limbi latine unice ca mijloc de comunicare pe întreg teritoriul romanizat facilitează comunicarea interromanică spre deosebire de limbile de alte origini. Marea diversitate de forme literare sau dialectale care face ca legăturile între diferitele limbi și dialecte romanice să fie deosebite de la o noțiune la alta, este o reflectare a unității în diversitate ce caracterizează România și în ceea ce privește vocabularul.

Între ramurile/famiile de limbi din Europa: *ramura romanică*, *germanică* și *cea slavă* (cele mai importante din Europa), romanitatea europeană include nouă limbi vii vorbite preponderent în sudul și restul Europei și o limbă dispărută, dalmata.

Problema clasificării idiomurilor neolatine este foarte importantă și complexă, dar cea mai cunoscută este cea a lui Carlo Tagliavini (*Originile limbilor neolatine*) care a servit adesea ca punct de referință în abordarea materialului lingvistic romanice din perspectiva organizării lui pe arii lingvistice mai mult sau mai puțin compacte.

a) Româna	}	balcano-romanice
b) Dalmata		
Italiana	}	italo-romanice
Sarda		
Ladina (retoromana)		
c) Franceza	}	galo-romanice
Franco-provensala		
Provensala (gascona)		
Catalana	}	ibero-romanice
d) Spaniola		
Portugheza		

Trebuie reținut rolul de punte al *dalmatei* între balcano-romanică și italo-romanică și cel al *catalanei* între galo-romanică și ibero-romanică. Dialectele galo-romanice (ale Italiei septentrionale, cu excepția dialectului venet) sunt o punte între italo-romanică și galo-romanică.

Romanitatea europeană este un spațiu lingvistic și cultural polivalent. Cât privește evoluția românei și a francezei în cadrul României, există particularități ce le conferă un loc aparte; franceza manifestă o „îndepărtare” în plan fonetic față de latină datorată superstratului germanic, româna datorită superstratului slav și a izolării ei, cele două limbi aparținând ariilor

⁴ apud, ibidem, pag. 251, idei inspirate din Franz – Joseph Meissner, *EuroComRom – Les sept tamis: lire les langues romanes dès le départ*, Aachen, 2004

„extreme” ale Romaniei, fiind considerate de romanistul francez Pierre Bec „copiii teribili” ai romanității.

În cadrul clasificării mai sus amintite, se remarcă și *sarda* care e conservatoare, fiind limba cu caracterul cel mai arhaic, *româna*, conservatoare dar și inovatoare și *franceza*, inovatoare.

Conform teoriei lingvistului italian Matteo Bartoli, Peninsula Iberică și Dacia sunt arii laterale ale latinității, în comparație cu Italia și Galia, arii centrale. *Spaniola* și *româna* reprezintă arii arhaice, conservatoare, în timp ce *italiana* și *franceza* sunt arii inovatoare. Astfel, comparativul se formează cu **magis** în ariile laterale: română *mai înalt*, catalană *mes alta*, portugheză *mais alto*, spaniolă *más alto*, pe când în aria centrală cu **plus**: franceză *plus haut*, italiană *piu alto*. Există multe similitudini între română și limbile iberice, fenomenele iradiind de la Roma spre marginile Romaniei.

O contribuție aparte cu privire la vocabularul panromanice o are lucrarea Michaeliei Livescu⁵ despre terminologia părților capului în limbile romanice, mai ales prin pertinenta concluziilor. Există șapte cuvinte panromanice (*dinte, gingie, limbă, ochi, păr, piele, ureche*) în microsistemul numelor părților capului. Alte opt cuvinte de origine latină: *bărbie, cap, gură, față, frunte, nas, nară, tâmplă* există pe o mare arie a Romaniei, dar nu acoperă întreg teritoriul. În comparație cu situația dialectală a altor limbi romanice, se știe că româna este mult mai unitară în folosirea termenilor pentru denumirea părților corpului.

Dobândirea capacităților de citit și ascultat în limbile apropiate de a sa, deci cine vorbește o limbă romanică, după ce a dobândit într-o primă fază metoda de înțelegere a celorlalte limbi romanice, va putea învăța să înțeleagă forma scrisă și orală a unor noi familii de limbi, ca de exemplu cele germanice (germana, engleza, neerlandeza).

De altfel, diversitatea lingvistică este o componentă a vieții de zi cu zi în Uniunea Europeană de astăzi. Cu 500 de milioane de cetățeni având diferite rădăcini etnice, culturale și lingvistice este mai important ca aceștia să aibă aptitudini pentru a se înțelege și a comunica între ei.

„«Uniunea Europeană are acum 500 de milioane de cetățeni, 27 de state membre, 3 tipuri de alfabet și 23 de limbi oficiale, unele dintre acestea vorbite la scară mondială. Alte circa 60 de limbi fac parte de asemenea din patrimoniul UE și sunt vorbite în anumite regiuni sau anumite grupuri. În plus, imigranții au adus cu ei un lung șir de limbi; se estimează că între granițele UE sunt acum prezente cel puțin 175 de naționalități», se spune în Comunicarea Comisiei către mai multe foruri europene, intitulată *Multilingvismul: o valoare a Europei și un angajament comun*, dată publicității în 2008.

Statisticile spun că acele circa 60 de comunități vorbitoare de limbi regionale sau minoritare numără aproximativ 40 de milioane de persoane care vorbesc în mod curent astfel de limbi”⁶.

Parlamentul European a dezvoltat un sistem axat pe trei limbi ”pivot”: *engleza, franceza și germana*, ca și Comisia Europeană. ONU, cu peste 190 de membri, folosește numai șase limbi. Consiliul Europei care are mai mulți membri decât UE publică documentele

⁵ Michaela Livescu, *Locul limbii române între limbile romanice în perspectiva atlaselor lingvistice romanice – Terminologia părților capului*, Ed. Universitaria, Craiova, 2003

⁶ *apud* Nicolae Saramandu, Manuela Novaci, *Multilingvistica și limbi minoritare în România* Buc. Academia Română, Institut. De Lingvistică ”Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, 2009, pag. 13

oficiale numai în engleză și franceză, ca și NATO. Vorbitorii UE sunt liberi să se exprime în limba lor proprie sau într-o limbă convenabilă acestora, în timp ce se presupune că aceștia au o suficientă cunoaștere pasivă a unei limbi principale a UE pentru a urmări procedurile în limba respectivă. Serviciile lingvistice europene au devenit un laborator ideal și un instrument de referință la nivel global.

UE are răspunderea oficială de a respecta diversitatea lingvistică și culturală a cetățenilor săi, încurajând utilizarea limbilor regionale și minoritare, indiferent dacă acestea sunt sau nu limbi oficiale în UE⁷. Deși engleza a devenit cea mai vorbită limbă în Europa, aceasta nu va îngredi diversitatea lingvistică în limitele frontierei sale. Cu ajutorul intercomprehensiunii, cetățenii europeni instalează între ei un schimb direct, plurilingv, care respectă modul de gândire al fiecărui interlocutor, reprezentând semnul unei acțiuni concrete în favoarea diversității culturale și lingvistice.

Vorbind din punct de vedere sociolingvistic de raportul **limbă – societate**, ideea de *globalizare* a apărut ca o urmare directă a situației din economie, deci ea ilustrează o anumită fațetă a relației dintre dinamica societății și necesitățile comunicării.

Acceptarea unei limbi naturale ca instrument unic de comunicare apare astăzi ca o necesitate *obiectivă* a vieții contemporane. Acceptarea *deliberată* a unei singure limbi de comunicare nu trebuie să implice ideea de *supremație lingvistică*, dar, din rațiuni pur conjuncturale, create în procesul de evoluție economică, socială și tehnico - științifică a societății, idiomul acceptat ca limbă a globalizării a fost engleza. Și la noi în țară, limba engleză a fost și este utilizată ca instrument de accelerare a sincronizării și a participării la economia mondială. Învățământul românesc confirmă o mutație importantă în ceea ce privește preferința și rangul ocupat de „limbile de circulație” internațională în sistemul nostru educațional național. Engleza a devenit un fel de „lingua franca” la nivel mondial și, prin tendința de anglicizare și în interiorul celorlalte limbi romanice, intercomprehensiunea își va extinde dimensiunile.

Există și avantaje la nivelul expresiei, căci comunicând în propria limbă, se câștigă finețe în exprimare și nu e nevoie să se reformuleze ideile în mod simplificat, dacă se utilizează o limbă străină. Aceasta obligă însă pe interlocutori la un efort de claritate. Un alt avantaj este *rapiditatea învățării*, căci intercomprehensiunea avantajează dezvoltarea capacităților de receptare, chiar în scris.

Sprijinându-ne pe limbile pe care le cunoaștem mai bine, ne lărgim cunoștințele lingvistice cu limbile din aceeași familie. Învățarea aprofundată a unei limbi ne permite astfel să abordăm citirea și ascultarea limbilor înrudite.⁸

Această mare diversitate de forme, literare sau dialectale, care face ca legătura între diferitele limbi și dialecte romanice să fie deosebite de la o națiune la alta, este o reflectare a unității în diversitate ce caracterizează România și în ceea ce privește vocabularul.

Această diversitate face din Europa „nu un creuzet în care se topesc diferențele, ci un cămin comun care glorifică diversitatea și în care numeroasele noastre limbi materne

⁷ Vezi *Vorbind pentru Europa. Limbile în Uniunea Europeană și în Comunitățile Europene*, 2008

⁸ Synthèse sur *L'intercompréhension entre langues apparentées*. Délégation générale à la langue française et aux langues de France 2007, pag. 7 disponibilă la adresa:

<http://www.culture.gouv.fr/culture/dgIf/publications/intercomprehension.pdf>

constituie o sursă de bogăție și calea către o mai mare solidaritate și o mai bună înțelegere reciprocă.”⁹

Bibliografie

- Spiță, Doina, *Contexte et intercompréhension* în GALAPRO sau *Despre intercompréhension în limbi romanice*, Ed. Universității Al. I. Cuza, Iași, 2010, pag. 151 – 167
- Oancea, Ileana, Luminița Panait, *Schiță de istorie a romanității*, Ed. Excelsior Art, Timișoara, 2002
- Oprea, Ioan, *Comunicare culturală și comunicare lingvistică în spațiul european*, Ed. Institutul european, Iași, 2008 pag. 250
- Meissner, Franz – Joseph, *EuroComRom – Les sept tamis: lire les langues romanes dès le départ*, Aachen, 2004
- Livescu, Michaela, *Locul limbii române între limbile romanice în perspectiva atlaselor lingvistice romanice – Terminologia părților capului*, Ed. Universitaria, Craiova, 2003
- Saramandu, Nicolae, Novaci, Manuela, *Multilingvistica și limbi minoritare în România* Buc. Academia Română, Institut. De Lingvistică ”Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, 2009, *Vorbind pentru Europa. Limbile în Uniunea Europeană și în Comunitățile Europene*, 2008
- Synthèse sur *L'intercompréhension entre langues apparentées*. Délégation générale à la langue française et aux langues de France 2007, pag. 7 disponibilă la adresa: <http://www.culture.gouv.fr/culture/dglf/publications/intercomprehension.pdf>

A N E X E

⁹ Ibidem, pag.12

TEXTE ROMANICE COMPARATE

Evanghelia după Luca, XV, 11-18

Italiană

Un uomo aveva due figli, e il più giovane di essi disse al padre: Padre, dammi la parte dei beni che mi spetta. E il padre devise tra loro i beni. Pochi giorni dopo, il figlio più giovane, messa insieme ogni cosa, se n'andò in un paese lontano y quivi dissipò la sua sostanza, menando vita dissoluta. Quand'ebbe consumato ogni cosa, una gran carestia colpì quel paese; ed egli cominciò a sentire la miseria. E messosi in cammino, si pose al servizio d'uno di quegli abitanti, che lo mandò ne' suoi e custodire i porci. Ed egli desiderava ardentemente di cavarsi la fame con le ghiande che mangiavano i porci, ma nessuno gliene dava. Allora, rientrato in sè, disse: Quanti sevitòri in casa di mio padre hanno pane a volontà, mentre io qui muoio di fame! M'alzerò e andrò dal padre mio e gli dirò: Padre, ho peccato contro il cielo e contro di te.

Spaniolă

Cierto hombre tenía dos hijos; y el menor de ellos dijo a su padre: Padre, dame la parte que me toca de tus bienes. Y él les partió la hacienda. Y no muchos días después, juntándolo todo el hijo menor, partió para una región lejana; y allí desperdició su caudal, viviendo disolutamente. Y cuando lo hubo gastado todo, sucedió una grande hambre en aquel país; y él comenzó a padecer necesidad. Y fue, y arribose a uno de los ciudadanos de aquel país; el cual le envió a sus campos para apacentar los puercos. Y deseaba hartarse de las algarrobas que comían los puercos; y nadie le daba nada. Mas quando volvió en sí, dijo: Cuántos jornaleros de mi padre tienen sobreadundancia de pan, y yo aquí perezo de hambre! Me levantaré, e iré a mi padre y le diré: Padre, he pecado contra el cielo y delante de ti.

Portugheză

Un certo homem tinha dois filhos; e o mais moço deles disse ao pai: Pai, dá-me a parte da fazenda que me pertence. E ele repartiú por eles a fazenda. E, poucos dias depois, o filho mais novo, ajuntado tudo, partiu para uma terra longínqua, e ali desperdiçou a sua fazenda, vivendo dissolutamente. E, havendo ele gostado tudo, houve naquela terra uma grande fome, e começou a padecer necessidades. E foi, e chegou-se a um dos cidadãos daquela terra, o qual o mandou para os seus campos, a apacentar poucos coriões; e ninguém lhe dava nada. E, tomado em si, disse: Quantos jornaleros de meu pai têm abundância de pão, e eu, aqui, pereço de fome! Levantar-me-ei, e irei ter com meu pai, e dir-lhe-ei: Pai, pequei contra o céu e perante ti.

Franceză

Un homme avait deux fils. Le plus jeune dit à son père: Père, donne-moi la part de fortune qui me revient. Et le père leur partagea son bien. Peu de jours après, le plus jeune fils, rassemblant tout son avoir, partit pour un pays lointain et y dissipa son bien dans une vie de prodigue. Quant il eut tout dépensé, une grande famine survint en ce pays et il commença à sentir la privation. Il alla se mettre au service d'un des habitants de la contrée, qui l'envoya dans ses champs garder les cochons. Il aurait bien voulu se remplir le ventre des caroubes que mangeaient les cochons, mais personne ne lui en donnait. Rentrant alors en lui-même, il se dit: Combien de journaliers de mon père ont du pain en abondance, et moi je suis ici à mourir de faim. Je veux partir, retourner vers mon père et lui dire: Père, j'ai péché contre le Ciel et contre toi.

Română

Un om avea doi fii. Și cel mai tânăr dintre ei zise tatălui său: tată, dă-mi partea de avuție ce-mi cade. Și le împărți averea. Și nu după multe zile fiul mai tânăr, strângând toate, se duse într-o țară depărtată, și acolo risipi avuția sa, viețuind destrămat. Și după ce dânsul cheltui tot, se întâmplă foamete mare prin acea țară, și el începu să fie în lipsă. Și ducându-se, se lipi de unul dintre locuitorii acelei țări, și-l trimise la câmpul său să păzească porcii; și dorea să-și umple pântecul cu roșcovii pe care îi mâncau porcii, dar nimeni nu-i da. Și venindu-și în minți zise: câți simbriași ai tatălui meu au prisos de pâine, iar eu pier aci de foame. Sculându-mă, voi merge la tatăl meu și-i voi zice: tată, am greșit în fața cerului și înaintea ta.

(Texte preluate din John Hewson, *Workbook for Historical Romance Linguistics*, Munchen, Lincom Europa, 1998, p. 68-71.)